

The Poor and Their Money

**Microfinance from a twenty-first century
consumer's perspective**

การเงินคนจน

การเงินฐานรากจากมุมมองของลูกค้า
ในศตวรรษที่ยี่สิบเอ็ด

Stuart Rutherford

และ Sukhwinder Arora เข็ียน

สฤณี อาชวานันทกุล แปล

S.ALT

The Poor and Their Money

สฤณี อาชวานันทกุล

STUART RUTHERFORD

SUKHWINDER ARORA

พิมพ์ครั้งแรก: สำนักพิมพ์ Salt, กันยายน 2563

ราคา 240 บาท

คณะกรรมการอำนวยการ

โตมร ศุขปรีชา ที่ปรกร วุฒิปิทยามงคล สฤณี อาชวานันทกุล
สรณรัชฎ์ กาญจนะวณิชย์ แอลสิทธิ์ เวอร์การา สุธรรม ธรรมรงค์วิทย์

ผู้จัดการสำนักพิมพ์

ภสร์ธัญญา จิตต์สว่างดี

บรรณาธิการเล่ม

พรกวีรินทร์ แสงสินชัย

ออกแบบปก

น้ำใส ศุภวงศ์

รูปเล่ม

สุปราณี อภัยแสน

พิสูจน์อักษร

กนกวรรณ โสภณวัฒน์วิจิตร

จัดทำโดย

บริษัท ซอลท์ พับลิชชิง จำกัด

เลขที่ 63/168 ห้อง 534 ซอยวิภาวดี 16 แขวงจอมพล เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

E-mail: saltpublishingth@gmail.com

Facebook: www.facebook.com/saltread

Twitter: www.twitter@SaltRead

Website: <http://www.salt.co.th/>

จัดจำหน่าย

บริษัท ซีอีดียูเคชั่น จำกัด (มหาชน)

SE-EDUCATION PUBLIC COMPANY LIMITED

เลขที่ 1858/87-90 ถนนเทพรัตน แขวงบางนาใต้

เขตบางนา กรุงเทพฯ 10260

โทรศัพท์ 0 2739 8000

โทรสาร 0 2826 8999

Website: <http://www.se-ed.com/>

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
Nation Library of Thailand Cataloging in Publication Data

ริทเทอร์ฟอร์ด, สจวร์ต.

การเงินคนจน. -- กรุงเทพฯ : ซอลท์ พับลิชชิง, 2563.

208 หน้า.

1. การเงิน. 2. คนจน. 3. การประหยัดและการออม. I. อาโรรา, สุขวินทร์, ผู้แต่งร่วม.
II. สฤณี อาชวานันทกุล, ผู้แปล. III. ชื่อเรื่อง.

332.04

ISBN 978-616-8266-13-7

© Copyright © Stuart Rutherford and Sukhwinder Arora, 2009

with the following acknowledgement: The translation of "The Poor and Their Money: Microfinance from a twenty-first century consumer's perspective" is published by arrangement with Practical Action Publishing Ltd.

ALL RIGHTS RESERVED

Thai language translation copyright © 2020 by Salt Publishing Co., Ltd.

สำหรับหน่วยงานรัฐ องค์กร สถาบันการศึกษา หรือบุคคลทั่วไป
ที่ต้องการสั่งซื้อหนังสือเป็นจำนวนมาก สามารถสั่งซื้อได้ในราคาลดพิเศษ
ติดต่อสั่งซื้อได้ที่หมายเลข 099 342 0558 หรือ E-mail: saltpublishingth@gmail.com

คำนำ

The Poor and Their Money นั้นถูกเขียนขึ้นในปี 2000 ก่อนที่ผมจะเคยได้ยินคำว่า “ไมโครไฟแนนซ์” ด้วยซ้ำ ผมรู้จักกับไมโครไฟแนนซ์ในอีกเกือบทศวรรษถัดมา จากโปรแกรมการฝึกอบรมที่ได้รับการสนับสนุนโดยมูลนิธิเกตส์ (The Bill & Melinda Gates Foundation) และผมโชคดีที่ได้พบกับคุณ Stuart Rutherford ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้เมื่อปี 2011 ผมรู้สึกทึ่งกับความคิดอันแสนเรียบง่ายที่ว่า คำจำกัดความของไมโครไฟแนนซ์ ไม่ได้ถูกจำกัดอยู่แค่การปล่อยสินเชื่อขนาดเล็กอย่างที่คนส่วนใหญ่เข้าใจ แท้จริงแล้วไมโครไฟแนนซ์นั้นครอบคลุมบริการทางการเงินขั้นพื้นฐานทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การออม สินเชื่อ ประกัน และธุรกรรมการเงิน ไม่ว่าคุณจะเป็นคนขับมอเตอร์ไซค์รับจ้างหรือเป็นซีอีโอของบริษัทขนาดใหญ่ พฤติกรรมทางการเงินส่วนบุคคลของคุณจะอยู่ใน 4 ประเภทนี้ ไมโครไฟแนนซ์เป็นเพียงการหาวิธีการที่เหมาะสมเพื่อจะส่งมอบบริการเหล่านี้ให้กับประชากรกลุ่มที่มีรายได้น้อย

ข้อมูลสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ผมได้จากการนำเสนอของคุณ Rutherford ในวันนั้นก็คือ *Underbanked* หรือคนที่ถูกตัดออกจากบริการทางการเงินในระบบ ไม่ใช่คนที่ไม่มีเครื่องมือการจัดการทางการเงิน พวกเขาแค่ใช้กลไกที่แตกต่างออกไป ยกตัวอย่างเช่น ผู้อ่านหนังสือเล่มนี้ส่วนใหญ่คงจะคิดว่าอัตราดอกเบี้ยเงินฝากออมทรัพย์ต่ำสุดคือศูนย์ เพราะนั่นเป็นอัตราขั้นต่ำหากคุณฝากเงินสดไว้ในบัญชีธนาคารเฉยๆ และคงไม่มีใครคิดว่าจะมีคนยอมฝากเงินในอัตราดอกเบี้ยที่ติดลบ แต่

Rutherford ให้มุมมองเกี่ยวกับดอกเบี้ยที่น่าสนใจว่าพฤติกรรมการออมเงินเพื่อนำไปซื้อสินค้าชิ้นใหญ่ โดยพื้นฐานนั้นไม่ได้มีความแตกต่างมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับ การผ่อนชำระหนี้ ความแตกต่างมีเพียงแค่ว่าเงินก้อนนั้นจะมาเมื่อไหร่ ตอนต้นหรือตอนท้ายเท่านั้นเอง

The Poor and Their Money เป็นหนังสือเล่มแรกๆ ที่ช่วยเปิดโลกทัศน์ของผมสู่โลกของไมโครไฟแนนซ์ และตั้งแต่นั้นมาผมก็พยายามสังเกตสิ่งที่ค้นพบในหนังสือเล่มนี้ควบคู่ไปกับพฤติกรรมทางการเงินของคนไทย กล่าวสั้นๆ ก็คือ พฤติกรรมของชาวบ้านที่รายได้น้อยในแอฟริกา อินเดีย อินโดนีเซีย และที่อื่น ๆ ก็ไม่แตกต่างกัน แม้แต่เครื่องมือในการจัดการทางการเงินที่พวกเขาใช้ อาจจะมีชื่อเรียกที่ต่างกันไปและมีคุณลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม แต่โดยทั่วไปแล้วจะมีลักษณะที่คล้ายกันมาก เงินดีดล้อยิ่งตัดสินใจสนับสนุนการแปลภาษาไทยของหนังสือเล่มนี้ เพราะแม้ว่าเราจะพยายามส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางการเงินในระบบ (Financial Inclusion) มาโดยตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา แต่เรายังรู้สึกว่าการเข้าถึงนั้นยังอีกยาวไกล เราหวังเพียงว่าทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็น สตาร์ทอัพ ธนาคาร ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน ผู้จัดการสหกรณ์ มูลนิธิ หน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐ หรือแม้แต่นักการเมือง จะได้รับข้อมูลเชิงลึกที่เป็นประโยชน์จากหนังสือเล่มนี้ และใช้ข้อมูลเหล่านั้นเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเข้าถึงบริการทางการเงินในระบบมากยิ่งขึ้น เพราะในที่สุดแล้วเราเชื่อว่าบริการทางการเงินที่ทั่วถึงมากขึ้น จะช่วยลดความผันผวน

ของกระแสเงินสดในกลุ่มผู้ที่มีสถานะทางการเงินที่เปราะบางและช่วย
สร้างโอกาสอันล้ำค่าเพื่อพวกเขาจะได้ลืมตาอ้าปากและเลื่อนสถานะเข้าสู่
ชนชั้นกลาง

ปิยะศักดิ์ อุกฤษณ์กุล
กรรมการผู้จัดการใหญ่ บริษัท เงินติดล้อ จำกัด

คำนำผู้แปล

“ถ้าคุณไม่ค่อยมีสตางค์ การดูแลเงินที่คุณมีก็สำคัญมากเป็นพิเศษ” ประโยคแรกๆ ในหนังสือ *การเงินคนจน* เล่มนี้น่าจะทำให้หลายคน สะดุดใจ เพราะเป็นเรื่องธรรมดาถ้าเราจะคิดว่า คนจนหมายถึงคนที่ “ไม่ค่อยมีเงิน แปลว่าไม่น่าจะจำเป็นต้องคิดมากเรื่องการจัดการเงิน เพราะไม่ค่อยมีเงินให้จัดการ

แต่ข้อเท็จจริงกลับตรงกันข้าม

สจวร์ต รัทเทอร์ฟอร์ด นักวิจัย ที่ปรึกษา และผู้ประกอบการด้าน ไมโครไฟแนนซ์ (microfinance ในไทยนิยมแปลว่า “การเงินขนาดเล็ก” หรือ “การเงินฐานราก”) ผู้คร่ำหวอดในวงการมานานกว่า 4 ทศวรรษ ร่วมกับ สุขวินทร์ อาโรร่า เพื่อนคู่คิดของเขา เขียนหนังสือ *การเงินคนจน* เล่มนี้ขึ้นมาอธิบายอย่างแจ่มชัดเข้าใจง่ายว่า การจัดการเงินนั้นจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนจน เพราะพวกเขามีความจำเป็นต้องแปลงเงินออมให้เป็นเงินก้อนใหญ่ที่มีประโยชน์ เพื่อใช้จ่ายในวันนี้หรือในอนาคต

ผู้เขียนอธิบาย “การออม” อย่างละเอียดครบถ้วนว่ามีหลายวิธีด้วยกัน เราอาจออมแบบสะสม (ออมด้วยการเจียดเงินที่มีอยู่ในมือ) ออมแบบผ่อนส่ง (กู้เงินมาใช้ก่อน นั่นคือ ใช้เงินออมในอนาคต) หรือ ออมแบบระหว่างทาง (ส่วนผสมระหว่าง 2 แบบนี้) แต่ไม่ใช่ว่าทุกคนจะสามารถเข้าถึงบริการได้ทั้ง 3 แบบ และไม่ใช่ว่าผู้ให้บริการทุกคนจะสามารถออกแบบบริการที่ตรงต่อความต้องการ

คนจนต้องการ “ตัวกลางฐานรากด้านการเงินส่วนบุคคล” ที่ช่วยให้

พวกเขาแปลงเงินออมเป็นเงินก้อนอย่างเป็นระบบ และผู้เขียนก็อธิบายรูปแบบการให้บริการของตัวกลางฐานรากที่น่าทึ่งและหลากหลายจากทั่วโลกในหนังสือเล่มนี้ ตั้งแต่กลไกที่คนจนออกแบบขึ้นมาช่วยเหลือกันเอง เช่น วงแชร์ ชมรมออม กลุ่มออมทรัพย์ ไปจนถึงกลไกกึ่งในระบบและบริการทางการเงินในระบบที่มีคนนอกชุมชนเข้ามาช่วยจัดตั้งหรือให้บริการ เช่น โรงรับจำนำ สหกรณ์ออมทรัพย์ และสถาบันการเงินขนาดเล็กหรือไมโครไฟแนนซ์

บริการเหล่านี้ต้องคิดต่างจากบริการทางการเงินกระแสหลัก เพราะคนจนมักขาดหลักฐานการยืนยันตัวตน ขาดแคลนทุนทรัพย์ที่สามารถนำมาใช้เป็นหลักประกัน และมีรายได้เพียงน้อยนิดและไม่แน่นอน

ผู้แปลเชื่อว่าทุกคนที่ได้อ่าน *การเงินคนจน* จะเข้าใจพฤติกรรมและความต้องการทางการเงินของคนจนมากขึ้น เข้าใจวิธีออกแบบบริการทางการเงินที่จะตอบสนองต่อความต้องการของคนจน รวมถึงจะได้มองเห็นข้อดี ข้อด้อย ตลอดจนความท้าทายของบริการทางการเงินแบบต่างๆ

ในยุคที่เทคโนโลยีกำลังเข้ามามีบทบาทมากขึ้นเรื่อยๆ ในการเพิ่มประสิทธิภาพของบริการทางการเงินและขยายบริการไปยังลูกค้ากลุ่มใหม่ๆ รวมถึงคนจนที่เคยอยู่นอกระบบ และเป็นยุคที่ข้อสังเกตของผู้เขียนที่ว่า “ไมโครไฟแนนซ์กำลังถูกดึงเข้าสู่อุตสาหกรรมการเงินกระแสหลัก และกำลังเน้นเป้าการพัฒนาทางการเงินมากกว่าเป้าการพัฒนาสังคม”

กลายเป็นเรื่องปกติที่พบเห็นได้ทั่วไป ผู้แปลเชื่อว่า การเงินคนจน เล่มนี้ จะกระตุ้นเตือนให้หันกลับมาองความต้องการของคนจน และตั้งคำถามว่า เราออกแบบบริการที่วางพวกเขาเป็นศูนย์กลางจริงหรือไม่

ในฐานะที่เคยทำวิจัยเกี่ยวกับการเงินชุมชน หนี้นอกระบบ และพฤติกรรมทางการเงินของคนจน ผู้แปลยืนยันว่าข้อค้นพบหลักๆ ในหนังสือเล่มนี้ล้วนสำคัญสำหรับคนจนในเมืองไทยเช่นกัน เช่น ขนาดและความถี่ของงวดเงินผ่อนสำคัญกว่าอัตราดอกเบี้ย (เงินกู้ที่คนจนมีกำลังผ่อนต่องวดแม้อัตราดอกเบี้ยจะสูง ย่อมมีประโยชน์กว่าเงินกู้ที่คนจนผ่อนไม่ได้แม้อัตราดอกเบี้ยจะต่ำ), เงินกู้ต้องยืดหยุ่นเหมาะสมสอดคล้องกับกระแสเงินสดที่ไม่แน่นอน, หนี้นอกระบบย่อมจำเป็นเสมอสำหรับคนที่ไม่มีทางเลือกอื่นที่ดีกว่า และกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้านจำนวนมากมิได้ต้องการกู้เงินมาปล่อยกู้เพิ่มไปเรื่อยๆ ดังที่ธนาคารของรัฐมักเชิญชวนเท่ากับต้องการโอกาสในการลงทุน และการยกระดับศักยภาพในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ

ขอให้ทุกท่านมีความสุขกับการอ่าน

สฤณี อาชวานันทกุล

กันยายน 2563

สารบัญ

คำนำเสนอ

โดย เอลิซาเบท ลิตาเกิลฟีลด์ 15

คำนำผู้เขียน 18

บทที่ 1

ความจำเป็นของการออม 23

*เพราะเหตุใดคนที่มีเงินเพียงน้อยนิดจึงจำเป็นต้อง
จัดการเงินอย่างระมัดระวังมากๆ และเพราะเหตุใด
การออมจึงเป็นรากฐานของการจัดการนั้น*

บทที่ 2

การออม 3 วิธี 39

*ออมแบบสะสม ออมแบบผ่อนส่ง
และออมแบบระหว่างทาง*

บทที่ 3

กลไกนอกระบบ: วงแชร์และกลุ่มออมทรัพย์ 63

วิธีที่คนจนบริหารชมรมออม

บทที่ 4

บริการนอกระบบ: ผู้จัดการและผู้ให้บริการ 101

บริการที่คนจนซื้อได้ในตลาดนอกระบบ

บทที่ 5

ต้อนรับพันธมิตรใหม่ๆ 121

*องค์กรหน้าใหม่ที่ผุดขึ้นเพื่อช่วยให้คนจน
ได้รับบริการทางการเงินที่ดีขึ้น*

บทที่ 6

ชีวิตทางการเงิน 161

*อีกหนึ่งวิธีในการสำรวจการใช้บริการ
ทางการเงินของคนจน และบทสรุป*

กิตติกรรมประกาศ 175

หมายเหตุ 177

บรรณานุกรม 194

เกี่ยวกับผู้เขียน 202

เกี่ยวกับผู้แปล 203

รู้จักกับ SALT 204

คำนำเสนอ

โดย เอลิซาเบท ลิตเทิลฟีลด์
ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร, CGAP

เมื่อตอนที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 2000 หนังสือล่ำค่าเล่มนี้แนะนำให้ผู้อ่านรู้จักวิธีจัดการเงินของคนจนซึ่งซับซ้อนอย่างน่าแปลกใจ การเงินคนจนมอบความรู้สึกซึ่งเกี่ยวกับวิธีที่คนจนใช้บริการทางการเงิน ไม่ว่าจะเข้าถึงสถาบันทางการเงินในระบบหรือไม่ รูปแบบการเขียนแปลกใหม่และมุมมองเปี่ยมความเป็นมนุษย์ทำให้หนังสือเล่มนี้กลายเป็นผลงาน “คลาสสิก” ทันที ผู้ศึกษาไมโครไฟแนนซ์ทุกคนทั่วโลกต้องอ่าน

ฉบับพิมพ์ครั้งใหม่นี้ยังคงรักษาความแจ่มชัดและรูปแบบการนำเสนออันโดดเด่นของสจวร์ตเอาไว้ ขณะเดียวกันก็พูดถึงบทเรียนและความรู้ใหม่ๆ ด้วย การที่เขาวางความจำเป็นของคนจนไว้เป็นหัวใจของเรื่องทำให้หนังสือเล่มนี้ใช้อธิบายแก่คนทั่วไปได้ดีมาก ส่วนผู้เชี่ยวชาญด้านไมโครไฟแนนซ์ก็จะได้ข้อชี้แนะที่รุ่มรวยเช่นกัน

สิ่งที่สจวร์ตจับใจความอย่างชาญฉลาดในงานเขียนต้นฉบับของเขาก็คือความคิดง่ายๆ ที่ว่า การออมกับการกู้คือ 2 ด้านของเหรียญเดียวกัน หยีนและหยางของบริการทางการเงิน เขาอธิบายว่าทั้งผู้ออมและผู้กู้ต่างก็เพียงแต่แปลงเงินสดจำนวนน้อยนิดให้เป็นเงินก้อนใหญ่ที่มีประโยชน์ ไม่ว่าเงินก้อนนั้นจะได้มาตั้งแต่แรกแล้วทยอยผ่อนคืนเป็นงวดๆ (การกู้) หรือได้มาตอนท้ายหลังจากสะสมไประยะหนึ่ง (การออม) เขาชี้ให้เรา

เห็นว่าเป้าหมายของระบบการเงินอยู่ที่การปรับกระแสเงินระหว่างผู้กู้กับผู้ออมให้ราบรื่นและสะดวกสบาย

ในระยะเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา ไมโครไฟแนนซ์ดึงดูดความสนใจอย่างล้นหลามจากกองทุนการลงทุนและภาคการเงินในระบบ เงินลงทุนข้ามพรมแดนช่วยส่งผลให้วงการนี้เติบโตอย่างก้าวกระโดด ท่ามกลางความสนใจที่พุ่งไปยังความกระหายของนักลงทุนและกองทุนการลงทุนข้ามพรมแดนใหม่ๆ ความสำคัญของการออมจะถูกทิ้งอยู่ในเงามืด ทั้งที่มันเป็นบริการที่ขาดไม่ได้สำหรับคนจน และเป็นแหล่งทุนที่สำคัญ งานของสจวร์ตช่วยให้เราสร้างสมดุลระหว่างมุมมองทุนแบบนี้กับมุมมองสังค์ หรือความต้องการของคนจนผู้เป็นลูกค้ำ

การตระหนักว่าการออมมีบทบาทสำคัญยิ่งในชีวิตทางการเงินของคนจนได้เปลี่ยนมุมมองของไมโครไฟแนนซ์ทั้งวงการ จากเดิมที่วงการนี้เคยขับเคลื่อนด้วยไมโครเครดิต (เงินกู้ขนาดเล็ก) มุมมองใหม่นำไปสู่วิสัยทัศน์เรื่องตลาดการเงินที่สามารถเติมเต็มความต้องการของคนจนอย่างครบถ้วน ตั้งแต่การรวบรวมและเก็บรักษาเงินออมอย่างปลอดภัย การปล่อยกู้ยืมอย่างรอบคอบเพื่อปิดช่องว่างกระแสเงินสด การประกันความเสี่ยง และการโอนเงินทั่วประเทศหรือข้ามพรมแดนอย่างปลอดภัย และมีประสิทธิภาพ

คนจนจะหาวิธีออมอยู่เสมอ ทั้งวิธีในระบบและนอกระบบ เมื่อใดที่มีบริการการออมที่ปลอดภัย สะดวก และให้สภาพคล่อง คนจนก็จะอยากออมมากกว่าผู้ เพราะรู้ดีว่าการออมเป็นวิธีสะสมเงินก้อนที่ถูกต้องกว่า และเสี่ยงน้อยกว่าการกู้

ครัวเรือนส่วนใหญ่มีเงินออมสุทธิ ประเทศส่วนใหญ่ก็มีเงินออมสุทธิ เมื่อสถาบันไมโครไฟแนนซ์ได้รับอนุญาตจากทางการให้ระดมเงินฝาก พวกเขาก็มีผู้ฝากเงินมากกว่าผู้กู้ อัตราส่วนระหว่างผู้ออมกับผู้กู้อยู่ที่ประมาณสิบต่อหนึ่งสำหรับธนาคารรักยัตในอินโดนีเซีย เก้าต่อหนึ่งสำหรับ

ธนาคารเซเนทาร์ในยูกันดา และสี่ต่อหนึ่งสำหรับโปรเตมในโบลีเวีย

ในแอฟริกา สถาบันไมโครไฟแนนซ์ที่สามารถระดมเงินฝากอาจระดมได้มากถึงร้อยละ 90 ของสินทรัพย์ทั้งหมด ในอเมริกาใต้ ตัวเลขนี้ อยู่ที่ร้อยละ 65 แต่แนวโน้มที่จะออมของคนจนมักถูกละเลย เนื่องจากมันเป็นการออมแบบนอกระบบเสียส่วนใหญ่

การเงินคนจน มีบทบาทหลักในการพุ่งจุดสนใจไปที่พฤติกรรมและความต้องการจริงๆ ของคนจน โดยเฉพาะความต้องการแหล่งเงินออมที่ได้สภาพคล่องและปลอดภัย แทนที่จะมองดูเฉพาะบริการที่ผู้ให้บริการคุ้นเคยกับการส่งมอบเท่านั้น

เรื่องราวใหม่ๆ ของไมโครไฟแนนซ์ในหนังสือฉบับปรับปรุงเล่มนี้อาศัยข้อค้นพบจากโครงการ “สมุดบันทึกการเงิน” เพื่อสนับสนุนงานก่อนหน้าของสจวร์ตที่เสนอว่าคนจนต้องการอะไร พวกเขาต้องการบริการเงินฝากและเงินโอนสำหรับการจัดการเงินประจำวัน วิธีที่จะออมสะสมให้ได้เงินก้อนใหญ่กว่าในระยะยาว และเงินกู้สำหรับความต้องการทุกรูปแบบ (ไม่เฉพาะแต่สินเชื่อเพื่อธุรกิจขนาดเล็กเท่านั้น)

ถ้าหากเป้าหมายของไมโครไฟแนนซ์คือการบรรเทาความยากจน การเพิ่มพลังให้สตรี และการพัฒนาสังคมประเภทอื่นๆ เราก็จะบรรลุเป้าหมายเหล่านี้ได้ด้วยการตลาดการเงินท้องถิ่นที่คึกคักและตอบสนองต่อความต้องการและความจำเป็นจริงๆ ของคนจนเท่านั้น *การเงินคนจน* ช่วยให้เรายึดถือลูกค้าเป็นหัวใจของงานที่ทำ

ธนาคารโลก, วอชิงตัน ดี.ซี.

ตุลาคม 2008

คำนำผู้เขียน

ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง

หนังสือเล่มนี้เกี่ยวกับวิธีจัดการเงินของคนจนในประเทศกำลังพัฒนา อธิบายว่าคนจนออมเงินอย่างไร ตั้งแต่ซุกก้นหม้อไว้ใต้พื้นกระดาน จนถึงบริหารชมรมออมเงินและปล่อยกู้ที่สลัมซับซ้อน แสดงภาพนายทุนนอกระบบและนักรวบรวมเงินฝากหลากหลายประเภทที่ให้บริการแก่คนจน รวมถึงสถาบันไมโครไฟแนนซ์ซึ่งเติบโตอย่างน่าทึ่งตลอด 30 ปีที่ผ่านมา

หนังสือเล่มนี้อธิบายว่าทำไมคนจนที่มีเงินเพียงน้อยนิดถึงได้กระหายอยากหาวิธีจัดการเงินดี ๆ และแสดงหลักการเบื้องหลังเครื่องมือและบริการที่ใช้ได้ดีที่สุดสำหรับพวกเขา สรุปสั้น ๆ ก็คือ หนังสือเล่มนี้อธิบายว่า *ความเข้าใจ* ที่ดีขึ้นเรื่องบริการทางการเงินสำหรับคนจนจะช่วยให้จัดหาบริการเหล่านั้นได้ดีขึ้นอย่างไรบ้าง

กลุ่มเป้าหมายที่เรามีในใจไม่ใช่แค่ผู้ให้บริการหรือผู้สนับสนุนบริการทางการเงินสำหรับคนจนด้วยการทำงานในองค์กรไมโครไฟแนนซ์ ธนาคาร สหกรณ์ รัฐบาล องค์กรให้เงินช่วยเหลือ และสถาบันวิจัย แต่ยังรวมถึงนักศึกษาและคนทั่วไปที่สนใจเศรษฐศาสตร์ การพัฒนา หรือการต่อสู้กับความยากจนด้วย

ด้วยเหตุนี้ หนังสือเล่มนี้จึงตั้งเป้าที่ความกระฉับกระเฉง เราพยายามหลีกเลี่ยงศัพท์แสง ไม่ใส่ตัวย่อหรือเชิงอรรถให้รกหน้ากระดาษ นำเสนอ

ปทุมหลังกับเกร็ดเล็กเกร็ดน้อย และแนะนำแหล่งข้อมูลเพิ่มเติม

กรณีศึกษาแทบทั้งหมดที่เรายกมาแสดงคือกรณีที่คุณเขียนหลัก
ได้ไปสอบสวนด้วยตัวเอง ผ่านการทำงานวิจัยและปฏิบัติในประเด็นนี้กว่า
30 ปีใน 3 ทวีปทั่วโลก กรณีส่วนใหญ่เน้นไปทางเอเชีย ทวีปที่คุณเขียน
ทั้งสองทำงานสะสมหลักฐานยืนยันความคิดของเราด้วยกัน ดังนั้นแหล่ง
ข้อมูลหลักของเราคือบทสนทนากับคนจนตลอดหลายปี พูดคุยกับพวกเขา
ว่าใช้บริการทางการเงินจริง ๆ อย่างไร และทุกประเด็นที่เรานำเสนอล้วนแต่
ตั้งอยู่บนประสบการณ์ประเภทนี้ บางครั้งบทสนทนาเกิดขึ้นในบริบท
ของงานศึกษาวิจัยที่วางแผนมาอย่างรัดกุม อย่างเช่นโครงการ “สมุดบันทึก
การเงิน” ซึ่งพูดถึงในบทที่ 6 บางครั้งก็เกิดขึ้นเมื่อโชคดลบันดาลให้เรา
พบคนที่น่าสนใจ ได้ยินเรื่องราวของพวกเขาระหว่างการเยือนหมู่บ้านและ
สลัมอย่างไม่เป็นทางการ

หนังสือเล่มนี้ไม่ใช่คู่มือ เราไม่ได้อธิบายว่าจะจัดตั้งสถาบันไมโคร-
ไฟแนนซ์อย่างไร แม้ว่าในบทที่ 2 จะอธิบายถึงเซฟเซฟ สถาบันไมโคร-
ไฟแนนซ์ที่คุณเขียนหนึ่งในสองของหนังสือเล่มนี้ก่อตั้งขึ้นในสลัมกลางกรุง
ธากาปี 1996 เราไม่ต้องการสื่อว่าเซฟเซฟเป็นบริการทางการเงินที่
ยอดเยี่ยมที่สุดสำหรับคนจน เราใส่มันเข้ามาเพื่อแสดงประเด็นสำคัญ
บางประเด็น ไม่ใช่ในฐานะ “สูตร” ที่แนะนำสำหรับการทำไมโครไฟแนนซ์
ในเมื่อผู้เล่นหลักของหนังสือคือผู้ใช้บริการ ไม่ใช่ผู้ให้บริการ เราจึงไม่มี
เจตนาที่จะเล่าประวัติศาสตร์เต็มๆ ของวงการไมโครไฟแนนซ์ ซึ่งถึงปัจจุบัน
ก็เป็นประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและซับซ้อน ในบทที่ 5 ซึ่งอภิปรายสถาบัน
ไมโครไฟแนนซ์ เราไม่ได้พยายามพูดให้ครอบคลุมถึงความสำเร็จทั่วโลก
ของวงการนี้ เราเพียงแต่ยกตัวอย่างที่สำคัญในระดับนานาชาติ ตัวอย่าง
ที่เราบังเอิญรู้จักดี และแสดงความก้าวหน้าสำคัญๆ ได้ ยกตัวอย่างเช่น
เราพูดถึงธนาคารกรามีนและเอสเอสเอ เพราะผู้เขียนหลักของหนังสือเล่มนี้
ศึกษากรามีนอย่างละเอียดระหว่างปี 2002 ถึง 2005 และอยู่ในคณะ

กรรมการเอเอสเอช่วงปลายทศวรรษ 1990 ในทำนองเดียวกัน สุขวินทร์ อาโรรา ได้ศึกษาสถาบันไมโครไฟแนนซ์โตเร็ว 3 แห่งเมื่อไม่นานมานี้ และได้ทำงานอย่างแข็งขันในวงการไมโครไฟแนนซ์ของอินเดีย ผ่านเครือข่ายเอ็นจีโอชื่อแอ็กชันเอดและแคร์อินเตอร์เนชันแนล รวมถึงธนาคารพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดเล็กแห่งอินเดีย (SIDBI)

บทที่ 1 และ 2 กระจายผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตตั้งแต่ต้นปี 1998 และได้รับการตีพิมพ์ในเดือนกุมภาพันธ์ 1999 โดยโครงการวิจัยการเงินและการพัฒนา สถาบันนโยบายพัฒนาและการจัดการ มหาวิทยาลัยแมนเชสเตอร์ (อังกฤษ) ในชื่อ *“The Poor and Their Money” Working Paper Number 3*

ฉบับตีพิมพ์ครั้งแรกของหนังสือเล่มนี้ได้รับการตีพิมพ์ในปี 2000 โดยการสนับสนุนของกระทรวงการพัฒนานานาชาติ (Department for International Development-DFID) หน่วยงานช่วยเหลือของรัฐบาลอังกฤษ) และของ CGAP ชมรมแหล่งทุนและผู้สนับสนุนไมโครไฟแนนซ์ ซึ่งตั้งอยู่ ณ ธนาคารโลก ในกรุงวอชิงตัน

หนังสือฉบับพิมพ์ครั้งที่สองนี้รักษาโครงสร้างจากฉบับพิมพ์ครั้งแรกเอาไว้ แนวคิดหลักของหนังสือไม่มีวันล้าสมัย ดังนั้น 4 บทแรกที่เราสำรวจประเด็นเหล่านี้จึงไม่เปลี่ยนไปจากฉบับพิมพ์ครั้งแรกมากนัก ยกเว้นการแก้คำผิดบางประการ เราปรับปรุงเนื้อหาบทที่ 5 อย่างมากเพื่อพูดถึงพัฒนาการของขบวนการไมโครไฟแนนซ์ในทศวรรษแรกของศตวรรษที่ยี่สิบเอ็ด เราเขียนบทสุดท้ายใหม่หมดเพื่อสะท้อนการเข้าสู่ภาวะโตเต็มที่ ข้อเสนอแนะบางข้อของเราต่อผู้ให้บริการไมโครไฟแนนซ์ในฉบับพิมพ์ครั้งแรกนั้นล้าสมัยไปแล้ว เพราะมันเข้าสู่กระแสนิยมของอุตสาหกรรมโดยสมบูรณ์แล้ว บทนี้สรุปงานวิจัยโดยผู้เขียนหลักหลังจากฉบับพิมพ์ครั้งแรกด้วย

ในฉบับพิมพ์ครั้งแรก เราเขียนว่า “อุตสาหกรรมไมโครไฟแนนซ์

ยังเดินเตาะเตาะ มีการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ที่น่ายินดี...แต่ศักยภาพในการเติบโตและพัฒนานั้นมีมหาศาล ยังมีคนจนอีกหลายล้านคนให้เข้าถึง และวิธีใหม่ๆ ในการเข้าถึงอีกหลายร้อยวิธีที่รอการค้นพบและพัฒนา”

เมื่อมองย้อนกลับไปที่ปัจจุบัน เราเห็นแล้วว่าไมโครไฟแนนซ์ได้บรรลุศักยภาพการเติบโตบางส่วน และมีแนวโน้มที่จะโตต่อไปอย่างรวดเร็ว ทว่าความก้าวหน้าแต่ละอย่างเปิดพื้นที่ใหม่ๆ ให้สำรวจ วิธีใหม่ๆ ในการช่วยให้คนจนมั่นใจว่ารายได้อันน้อยนิดจะไม่ลิดรอนช่องทางการจัดการเงินที่ปลอดภัยและได้ผลตอบแทน เราหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะช่วยเพิ่มอัตราเร่งในการเดินทางสู่การค้นพบ

สจวร์ต รัทเทอร์ฟอร์ด และสุชวิรินทร์ อาโรรา

นาโกยะและออกซ์ฟอร์ด

กุมภาพันธ์ 2009

บทที่ 1

ความจำเป็นของการออม

คนจนยังชีพด้วยรายได้จำนวนน้อยนิดและไม่สม่ำเสมอ แต่พวกเขามักจะต้องการเงินจำนวนมากกว่าที่มีอยู่ในมือ เพื่อใช้จ่ายในเหตุการณ์สำคัญของชีวิต เช่น การเกิด การศึกษา การแต่งงาน และการตาย รวมถึงเหตุฉุกเฉิน และการคว้าโอกาสลงทุนในสินทรัพย์หรือทำธุรกิจ วิธีเดียวที่เชื่อมั่นได้และยังยืนในการหาเงินจำนวนมากๆ เหล่านี้ก็คือการสะสมเงินออม คนจนจำเป็นจะต้องออม และบริการทางการเงินสำหรับคนจนก็ช่วยให้ออมได้

คนจนในฐานะนักออม

นิยาม “คนจน” ที่ได้รับความนิยมและเป็นประโยชน์นิยามหนึ่งคือ ใครสักคนที่ไม่ค่อยมีสตางค์ นิยามนี้ล้าสมัยไปแล้วในบรรดานักวิชาการ และกลุ่มองค์กรให้เงินช่วยเหลือ¹ แต่นิยามนี้เหมาะกับเป้าหมายของผมในการเขียน ผมจึงจะใช้มันต่อไปนะครับ เวลาที่พูดถึง “คนจน” ในหนังสือ ผมหมายถึงคนที่ไม่ค่อยมีสตางค์เมื่อเทียบกับคนอื่น ๆ

ถ้าคุณไม่ค่อยมีสตางค์ การดูแลเงินที่คุณมีก็สำคัญมากเป็นพิเศษ แต่คนจนเสียเปรียบเวลาที่จะจัดการเงิน เพราะธนาคารและบริษัทประกันที่ให้บริการแก่ผู้มีกำลังซื้อแทบไม่เคยให้บริการคนจน อย่างไรก็ตาม ตัวอย่างในหนังสือเล่มนี้จะชี้ว่า คนจนพยายามเสาะหาวิธีหลากหลายที่จะจัดการเงินได้ดีขึ้น หนังสือนำเสนอว่าเราเรียนรู้อะไรๆ ได้มากมายจากความพยายามจัดการเงินที่ประสบผลสำเร็จของคนจน และเราก็สามารถนำบทเรียนเหล่านั้นมาออกแบบวิธีใหม่ๆ ที่ดีกว่าเดิม สำหรับนำส่งบริการทางการเงินไปยังสลัมและหมู่บ้านของประเทศกำลังพัฒนา

เลือกที่จะออม...

การจัดการเงินเริ่มต้นจากการรักษาเงินที่คุณมี นั่นหมายถึงหลีกเลี่ยงการใช้ย่ำที่ไม่จำเป็น และหาที่ปลอดภัยสำหรับเก็บเงินส่วนที่เหลือ การตัดสินใจนี้ — การเลือกที่จะออม แทนที่จะบริโภค — คือรากฐานของการจัดการเงิน

คนจนประสบปัญหาการจัดการเงินตั้งแต่ด่านแรกนี้เลย ถ้าคุณใช้ชีวิตอยู่ในสลัม หรือกระตอมมุงจากในหมู่บ้าน การหาที่ปลอดภัยสำหรับเก็บเงินออมก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย เหยี่ยวที่ซุดหลุมฝังไว้ใต้ดินหรือหยอดลงกระปุกลูกหมู หรือธนบัตรที่เสียบซ่อนไว้ใต้ชื่อหลังคาหรือม้วนเก็บในกระบอกไม้ไผ่ ล้วนแต่สามารถสูญหายหรือถูกขโมย ถูกลมพัดปลิว หรืออาจจะแค่เปียกยู่ย่ยสลาย แน่แน่นอนว่ามูลค่าของเงินจะลดลงเนื่องด้วยเงินเฟ้อ แต่ความเสี่ยงทางกายภาพอาจเป็นปัญหาขั้นต่ำที่สุด สิ่งที่โหดหินกว่านั้นมากคือการเก็บเงินสดให้พ้นจากเสียงเพรียกหาเงินที่มีอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นเสียงเรียกร้องของญาติหรือเพื่อนบ้านที่ตระการกำลาบ เสียงของลูกๆ ที่หิวโหยหรือป่วยไข้ เสียงสามีขี้เมา เสียงแมย่าย (ผู้ที่รู้ว่าคุณมีกรูซ่อนอยู่ที่ไหนสักแห่ง²) รวมถึงเสียงเจ้าของบ้าน เจ้าหนี้ และขอทานสุดท้าย ต่อให้คุณมีเงินสดก้อนเล็กๆ ติดตัวตอนจบวัน คุณก็น่าจะใช้มัน

ไปกับเรื่องจิปาถะถ้าไม่มีที่ซ่อนที่ปลอดภัย ผมจำไม่ได้แล้วว่ามีผู้หญิง
 ที่คนที่บอกผมว่าการเก็บออมที่บ้านนั้นยากเย็นขนาดไหน และพวกเขา
 คงจะยินดีมากถ้ามีวิธีเก็บออมที่ง่ายตายและปลอดภัย

อย่างไรก็ตาม คนจนก็อาจออม เก็บออม และอยากออมได้ มีเพียง
 คนที่ยากจนขั้นแค่นจนถึงขั้นออกจากเศรษฐกิจเงินสดไปเลยที่ออมไม่ได้
 อย่างเช่นคนชราที่พิการ ประทังชีวิตด้วยการขอข้าวและฟืนจากเพื่อนบ้าน
 หนังสือเล่มนี้ไม่ใช่เรื่องของคนที่แร้นแค้นขนาดนั้น

คนจนออมได้จริงหรือ

ข้อเท็จจริงที่ว่าคนจนอยากออมและมีศักยภาพบางระดับในการ
 ออมนั้น ไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่มองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ถ้าคุณไม่รู้อะไรมาก
 เกี่ยวกับวิถีจัดการชีวิตของคนจน คุณอาจคิดเอาเองว่าคนจน “จนเกินกว่า”
 ที่จะออม คนจนใช้จ่ายรายได้ทั้งก่อนแล้วก็ยังไม่มีส่วนพอกิน ดังนั้นจะออม
 ได้อย่างไร คุณอาจคิดว่าคนจนต้องการเงินกู้ บริการเงินฝากน่าจะเป็น
 สิ่งสุดท้ายที่พวกเขาต้องการ³

กว่าจะอ่านหนังสือเล่มนี้จบ คุณควรจะมีมองเห็นแล้วครับว่าความคิด
 ข้างต้นเป็นความเข้าใจผิด แต่ก่อนหน้านั้น ลองสังเกตว่าคนเรา (ไม่เฉพาะ
 คนจน) อาจออมระหว่างจ่ายเงินออกไป (เช่น ด้วยการกันหรือยืมบางเหรียญ
 ไว้ต่างหากจากค่าใช้จ่ายในครัวเรือน) และอาจออมระหว่างได้เงินเข้ามา
 (เช่น ด้วยการหักค่าจ้างหรือรายได้อื่นบางส่วนไว้เป็นเงินออม) แม้แต่คน
 ที่จนที่สุด ไม่ว่าจะไปอยู่ในหมู่บ้านหรือสลัมในเมือง⁴ ก็ต้องใช้เงินบ่อยมาก
 เพื่อซื้อสิ่งจำเป็นอย่างอาหารหรือเชื้อเพลิง และการใช้เงินแต่ละครั้งก็สร้าง
 โอกาสให้ออม ไม่ว่าจะเล็กน้อยเพียงใด แม้บ้านยากจนหลายคนพยายาม
 ออมแบบนี้ แม้ว่าสามี่ซึ่งเป็นคนทำงานจะออมเงินรายได้ของตัวเองไม่ได้
 เลย

ข้อเท็จจริงที่ว่าคนจนอาจออมเงินได้สำเร็จสะท้อนให้เห็นในนิสัยที่